

polna podela rada i odnos farmera prema radu u centralnoj norveškoj 1920—1980.

liv emma thorsen
institut za etnologiju,
sveučilišta u oslu,
oslo, norveška

1. uvod

—> Polna podela rada i odnos društva prema radu u ovom je članku deo šire studije o socijalizaciji i životu žene na farmama u malim zajednicama (3000 stanovnika) u centralnoj Norveškoj. Dve teme, socijalizacija i život, praćene su kroz tri generacije žena od 1920. do 1980. Analiza pokušava proceniti socijalizaciju devojaka i žena, u odnosu prema ekonomskoj i društvenoj organizaciji farme, s jedne strane, a s druge, u odnosu prema tradicionalnim stavovima i vrednostima kulture kao suprotstavljene ideologiji koja vlada u široj zajednici.

Razmatra se aspekt promene i kontinuiteta u podeli rada. Posebna pažnja poklonjena je radu žena na farmi i u domaćinstvu, uključujući brigu o različitim članovima domaćinstva, i u odnosu između tehnoloških inovacija i podela rada. Drugi deo rada bavi se odnosom prema radu tipičnom za seosko društvo. Ti specifični odnosi ovde su nazvani »radni mentalitet«. Za vreme ovog istraživanja taj radni mentalitet izazvan je i novim ženskim ideologijama. Posebno je važan deo o odnosu ženskih stavova prema majčinstvu.

2. teorijski okvir

Folk-kultura u etnologiji izučavana je uglavnom u svetlu triju centralnih dimenzija: vremena, prostora i socijalnih stratuma. Drugim rečima, etnolozi analiziraju kulturu iz istorijske perspektive. Dok je ova disciplina bila još mlada veliki naglasak bio je na izučavanju tradicionalne folk-kulture, tj. seoske kulture. Danas je čitav spektar tih popularnih prikaza deo etnološkog polja interesovanja, premda se savremena norveška etnologija uglavnom bavi izučavanjem radnog procesa.

Međutim, poslednjih godina etnološka proučavanja u Norveškoj uzimaju novu dimenziju. Izučavanje elemenata materijalne kulture delimično je napušteno i

mnogo veći naglasak stavljen je na izučavanje tzv. kognitivnih struktura u kulturi. To su vrednosti i stavovi koji čine osnovu ljudskog ponašanja. Sadašnje analize tih kognitivnih struktura temeljene su na dvostrukosti tih struktura predstavljenih u French Annales-School. To je pokušaj da se izvrši razgraničenje između nematerijalnih kulturnih manifestacija poreklo kojih može biti pripisano ideologiji i onih koje poreklo imaju u specifičnom mentalitetu. Ideologija se ovde razume kao misaoni i idejni sistem što ga je razvila inteligencija određenog perioda i koji je ukorenjen u literarnoj tradiciji. Mentalitet se povezuje sa sistemom vrednosti i standarda određene kulture. Mentalitet se širi nerefleksno i »nesvesno« i često je povezan sa praksom koja se smatra ispravnom i »normalnom« od strane članova zajednice. Prema francuskoj tradiciji mentalitet je deo kulture koji se najsporije menja. (Blom, 1986; Le Goff and Nora 1985.) Ideologija može pokazati da ima toliki uticaj da s vremenom postane deo mentaliteta. (Rosenbeck, 1985) Ilustrativan je primer viktorijanska koncepcija ženskosti, u kojoj se za ženske karakteristike utemeljene kulturom smatralo da imaju poreklo u prirodi. Od tada je žena zapadne kulture pod pritiskom mita koji proklamuje da su telo i um žene stvoreni prvenstveno za reproduktivnu i generativnu svrhu.

Primenjujući teorijske kategorije ideologije i mentaliteta na ovo empirijsko istraživanje, etnolog može da pokaže da li nematerijalne inovacije u životu žena na farmi izazivaju otpor ili su prihvaćene i asimilovane.

3. tradicionalna norveška seoska kultura: neke odlike

Tradicionalna norveška seoska kultura koja je postojala pre specijalizovane, komercijalizovane proizvodnje (tj. pre 1860) malo je poznata van Skandinavije, tako da će u pasusima koji slede biti dat kratak opis u nameri da posluži kao podloga za daljnje prezentiranje studije slučaja.

Tradicionalno, podela rada između muškaraca i žena u seoskom društvu bila je veoma jasna i stabilna, i, što je takođe značajno, lokalne varijacije zavisile su od sadržaja datog ženskim radnim zadacima nasuprot muškim. Te varijacije mogu naći objašnjenja u seoskoj ekonomiji — koja je bila — i još je uvek — bazirana na eksploataciji različitih resursa zavisno od geografske lokacije zajednice. Tako, vođenje farme povezano je sa ribarenjem i u unutrašnjosti sa šumarstvom. U ovom veku nastala je nova kombinacija — vođenje farme uz plaćeno zaposlenje.

Polnu podelu rada usloveli su kako različite kombinacije ekonomskih prilagodavanja tako i organizacija seoskog domaćinstva i raspodela autoriteta između muža i žene. Etnolozi su razgraničili oblasti u kojima se poljoprivredom bave pretežno žene i oblasti u kojima to čine uglavnom muškarci. (Berggreen, 1984) Žene se pretežno bave poljoprivredom u onim oblastima gde su muškarci na dugi period ostavili farme radi ribarenja ili seče drva. Žene čiji su muževi privremeno odsutni imale su više uticaja na upravljanje farmom od svojih »fellow sisters« u oblastima u kojima muškarci rade na farmi tokom cele godine. Žene — poljoprivrednice često se nalaze u regionima gde su farme relativno male, ili gde je manjak obradivog zemljišta, dok su muškarci — poljoprivrednici češći u regijama sa velikim farmama i obiljem obradivog zemljišta.

Norvešku poljoprivredu karakteriše i sistematsko korišćenje golemih planinskih pašnjaka, tj. mlekarke proizvodnje na planinskim pašnjacima. Uz veoma malo izuzetaka, planinsko mlekarstvo danas je izumrlo. Sledeća crta norveške poljoprivrede jesu izolovane farme ili mali zaseoci sa nekoliko pojedinačnih farmi (»grend«), nasuprot evropskoj organizaciji sela. Planinske kolibe (»setra») bile su u ženskom domenu. Žena, ponekad domaćica, bila je glavna u mlekarскоj proizvodnji, dok su stoku napasala deca, obično 8—13 godina stare devojčice i dečaci. Proizvodnja mleka činila je najvažniji deo zimskog snabdevanja hranom i bila je od izuzetne važnosti za domaćinstvo. Dodatno, sir i puter bili su među malobrojnim proizvodima spravljenim za prodaju.

Tradicionalna podela rada između muškarca i žene na farmi odgovarala je podeli na »rad napolju« (»utearbeid«) i rad »unutra« (»innarbeid«). Drugim rečima, muškarac je radio napolju, a žena unutra. Krave, svinje i kokoši bile su deo ženskog posla. Konj je bio jedina životinja o kojoj se brinuo muž ili muški pomoćni radnik. Važno je naglasiti da je žena takođe radila i u polju.

Ova rigidna polna podela rada ogledala se i u poslovima na polju. Po pravilu, žene nikad ne seju niti obrađuju zemlju tamo gde su muškarci predominantni poljoprivrednici. Međutim, one obavljaju teške radove kao što je čišćenje polja od kamenja i žetva. Muškarac nikad ne učestvuje u kućnim poslovima.

4. polna podela rada. okrug skann, 1920—1960.¹⁾

Čak je i u periodu između dva rata socijalizacija dece u seoskim domaćinstvima u domenu podele rada bitno ličila ma onu koja je tradicionalno poznata u regionima sa većinskim muškim poljoprivrednim proizvođačima. Muškarac je vodio poljske radove dok su žena i deca asistrali u netehničkim poslovima. Žetva je bila ženski posao sve dok se obavljala ručno, ali kad su uvedene žetelice, žetva je došla pod muški delokrug. Već na početku 20-og veka planinsko mlekarsvo bilo je napušteno. Tako je u periodu koji smo mi posmatrali proizvodnja mleka i mlečnih prerađevina bila predata mlekarama. Žene više nisu imale u svom domenu farme specijalizovane za proizvodnju i preradu mleka. Novi sistem uveo je isporuku mleka mlekarama ali je zahtevao od žena da više pažnje poklone kvalitetu mleka. I kako je proizvodnja mleka postajala važnija za ukupnu ekonomiju farme, tako je posao oko gajenja krava rastao, uprkos činjenici da se mleko prerađivalo u mlekari.²⁾ Promena od planinskog mlekarsva i na farmama do mlekarske industrije važna je karakteristika u prvoj tehnološkoj transformaciji poljoprivrede. Tokom prve polovine veka opao je broj pomoćnih radnika u poljoprivredi, a 1950-ih mnogo bračnih parova obavljalo je mlekarske poslove na svojoj farmi samo. Danas gotovo i ne postoje pomoćni radnici u norveškoj poljoprivredi. Duga tehnološka transformacija poljoprivrede započela je 1940-ih uvođenjem nove poljoprivredne mehanizacije — traktor je postao najvažniji deo poljoprivredne opreme. Tehnološka revolucija u samim domaćinstvima nije počela sve do 1960.³⁾ Stoga u periodu 1940—1950, posmatramo neravnotežu u opterećenju radom između dva pola, na štetu žena.

5. rigidnost ili fleksibilnost u polnoj podeli rada? superiornost i inferiornost

Farma je tradicionalno bila jedinica sa podelom rada među polovima. I od muškaraca i od žene očekivalo se da savladaju veštine koje im po polu pripadaju. Ipak, postoje mnogi primeri gde su pređene granice između muškoga i ženskog posla, posebno poljskih radova. Granice u domenu aktivnosti polova postaju nekako manje jasne kada pratimo rad dece. Dečaci su obavljali tekstilne poslove kao što je češljanje vune i pomagali su majkama oko krava u čišćenju i hranjenju, ali retko u muži. U domaćinstvima koja su imala samo ćerke, devojčice su se pridruživale ocu u tradicionalnim muškim poljskim poslovima. Ali deca koja su odrastala u domaćinstvima sa sinovima i kćerima, specijalizovala su se u poslovima u okviru polne podele rada od samog početka. Devojčice su pratile svoje majke u poslu, a dečaci su za učitelje imale svoje očeve. Tako su devojčice, između ostalog, imale obavezu više u kućnim poslovima.

-
- 1) Razmatranje koje sledi o polnoj podeli rada i odnosu seljaka prema radu bazirano je na intervjuu sa 45 seljanki rođenih između 1900 i 1956. u Okrugu Skaun, selo SØR-Trøndelag, u centralnoj Norveškoj.
 - 2) Avdem (1984) u svojoj studiji ženskog rada na selu u planinskim naseljima LESJA u centralnoj Norveškoj temeljito objašnjava kako ženski posao oko krava i proizvodnje mleka povećava količinu ženskog rada.
 - 3) Mašina za pranje rublja bila je najznačajnija inovacija u ženskom radu u kući. Ona je postala uobičajena tek kasnih 60-tih. Zamrzivač je stavio točku na naporno konzerviranje hrane. Mnoga domaćinstva kupila su mašinu za pranje veša i zamrzivač gotovo u isto vreme.

Kao što smo videli, podela poslova bila je rigidna. S druge strane, ona je sadržavala i fleksibilnost u okviru jednog pola. Žene su morale da se podrede vodstvu domaćina kad god je rad u polju zahtevao više ruku. Ta fleksibilnost ogledala se u praksi žena da odlože neke kućne poslove u vreme intenzivnih poljskih radova u letnjem periodu. Po mom mišljenju, ta osobina potvrđuje da se interpretacija odnosa među polovima održava u terminima patrijarhalnosti. Ovu interpretaciju podupire i činjenica da je većini žena udatih pre rata ili 50-ih godina odbijana svaka informacija o vođenju ili utjecaju na domaćinstva. Veći prestiž muškog rada može se videti i u tome kako je sankcionisano brisanje granica u polnoj podeli rada: ženi koja je ovladala muškim poslovima ukazivano je poštovanje — ali u isto vreme prišivana joj je etiketa »muškobanjosti« — dok je u isto vreme muškarac smatran smešnim ako bi izvršavao ženske poslove. Sledeći citat iz intervjua sa ženom rođenom 1919. ilustruje žensku podređenost:

»Ispitivač: Mislite li da smo postigli više ravnopravnosti između muža i žene?

Ispitanica: Da, bez sumnje, i znate u moje vreme, žene su se plašile svojih muževa. Morale su da rade sve tačno onako kako su to njihovi muževi želeli... Znam za situaciju, može biti da je to bio neko u generaciji sa mojim roditeljima, u kojoj je žena ostavljala krave da bi nalila kafu svom mužu. Ostavljale su krave pri muži! Zato što su morale da provere da li je šoljica za kafu prazna! To nije bilo uobičajeno, ali ja znam da se desilo!«

Kasnih 60-ih mogu se razgraničiti dve odvojene hijerarhije rada u funkciji pola, u kojima je ženska bila subordinirana muškoj. Dok raste, devojčica mora da sluša odraslu ženu u svom domaćinstvu, uglavnom svoju majku. Međutim, superiorni autoritet posedovao je otac. Većina mladih supruga radilo je nekoliko godina zajedno sa svojim svekrvama koje su bile na vrhu ženske hijerarhije, dok su muškarci ostajali glavni u rukovođenju farmom. Kad se autoritet prenese na sina, mlada supruga dostiže vrh svoje ženske karijere. Sada ona upravlja ženskim poslovima na farmi, ali nema autoritet u odlučivanju o zemlji, šumi ili sredstvima proizvodnje. Naravno, javljaju se pojedinačne razlike: neke su žene dovoljno jake da zahtevaju svoja prava. One koje su uspele da slome mušku dominaciju često su naslednice imanja.⁴⁾

6. mašine za mužu — primer koegzistencije promene i kontinuiteta u polnoj podeli rada

Priča o uvođenju mašina za mužu primer je kako tehnološka inovacija može uzrokovati prelom u tradiciji, ali ona ilustruje i kako inovacija može doprinosti podupiranju tradicionalne podele rada. Konačno, uvođenje mašina za mužu primer je korespondencije između uvođenja nove tehnologije i muškog preuzimanja ženskih poslova. Mašina za mužu, a zajedno sa njom i muškarac, uključili su se u govedarstvo između 1940. i 1950.

Do tada govedarstvo i svi poslovi povezani su brigom o stoci — hranjenje, pojenje, čišćenje i muža — bili su ženski poslovi. Da bi postao spretan u muži, čovek mora da uči od najmlađeg uzrasta. Osoba koja nije utrenirana, nije sposobna da obavlja ovaj posao. Kako vreme prolazi, taj težak posao vrši jak pritisak na ruke i šake, i starije žene često imaju tegobe i bolove u rukama zbog ručne muže koju su obavljale godinama počevši od svojih 11–12 godina.

Preradu mleka mlekare su preuzele još početkom ovog veka. To je indikator porasta ekonomske važnosti govedarstva. Usprkos tome, činjenica je da su žene nastavile da obavljaju zamoran posao muže.⁵⁾ Zašto je to bilo tako? Jesu li se

4) U Norveškoj, pravo da preuzme imanje (alodijalno pravo — allodial right) imao je najstariji sin. Godine 1975. novi zakon dodelio je alodijalno pravo prvorodenom detetu, nezavisno od pola. U radu koji je prezentiran na ovoj konferenciji Eldbjerg Fossgard izučava jaku opoziciju novom alodijalnom pravu u današnjem društvu.

5) U drugim delovima Zapadne Evrope (u Engleskoj i Danskoj npr.) muškarci su preuzeli posao oko kravarstva uključujući i mužu u isto vreme kada je mlečnim proizvodima porasla vrednost. U Engleskoj je muža bila muški posao još sredinom devetnaestog veka, u Danskoj, bar decenija kasnije.

farmeri u Skaunu zainteresovali za kravarstvo i proizvodnju mleka iz prostog razloga što je sa modernom tehnologijom taj posao mogao biti obavljan lakše i brže?

Priču koja je povezana sa razlogom zbog kojeg je muž kupio mašinu za mužu pamte sve ispitivane žene koje su iskusile prelazak sa ručne muže na mehaničku. Veoma često, to je priča o supruzi koja se razboljeva i nesposobna je da određeno vreme obavlja posao oko krava. Izvesno vreme njen muž pokušava da obavlja te poslove, ali pošto nema prakse sa mužom, rezultati su mršavi. Priča se završava kupovinom mašine. Žene koje pričaju ovu priču ne pokazuju nikakvu pažnju činjenici da je to bio način na koji je njihov muž preuzeo deo posla koji je pre pripadao njima. One pre ukazuju na to da generalno muškarci nikad ne prihvataju ženske poslove u govedarstvu sve dok se obavljaju ručno. Sledeća tačka koja baca svetlo na partijarhalizam u poljoprivredi jeste da su mnoge žene jasno naznačile kako je to jedan od malobrojnih primera kada su njihovi muževi bili voljni da potroše pare na nešto što rasterećuje tako breme ženskih poslova. Razlog što ga žene navode da su njihovi muževi kupili mašinu jeste da su to učinili zbog svojih sopstvenih potreba.

Ali zašto muževi nisu jednostavno prepustili ženama mehaničke muzilice kao što su kasnije to učinili sa mašinama za pranje veša na primer? Zašto su muškarci uvećali svoje aktualno polje rada i zašto su žene pristale na restrikciju njihovog polja rada? Ja nemam iscrpan odgovor na to pitanje, ali neki razlozi mogu biti sugerisani:

1. Ženski rad bio je još uvek težak i iscrpljujući jer se većina poslova radila ručno. I muškarci i žene složili su se da su u to vreme žene imale najduži radni dan.

2. Početkom 20. veka muža i ostali poslovi oko krava bili su u nadležnosti sluškinje. Na manjim farmama, međutim, taj su posao radile domaćice ili njihove kćeri. Kako je broj pomoćnih radnika opadao, taj je posao morala da obavlja domaćica ili njene kćerke. U to vreme, kućni poslovi imali su veći prestiž od muže. Prethodni i ovaj pasus vode zaključku da ništa u celokupnoj situaciji u kojoj se nalazila žena nije davalo razloge za žaljenjem zbog gubitka jednog posla u ženskom domenu.

3. Mehanička muzilica počela se koristiti u vreme kad se količina muškog rada smanjila zahvaljujući porastu upotrebe mehanizacije za poljske radove. Muškarci su odjednom imali više slobodnog vremena. Kako i gde da ga potroše? Na farmi su postojala samo dva mesta za to: ili goveda ili kuća. Ovdje moramo imati u vidu tradicionalnu graničnu liniju između muških i ženskih poslova: muškarac nije mogao preći prag i prihvatiti se kućnih poslova, a da ne izgubi svoj dobar glas. Tradicionalno rigidna polna podela rada koja je samo ženi omogućavala tranzit, sve do danas služi kao mentalni blok protiv muškog učešća u kućnim poslovima. Iako je po tradiciji pripalo ženskom polju aktivnosti, govedarstvo je ipak pripadalo tranzitnoj zoni. Već smo spomenuli da su dečaci mogli pomagati oko krava. I što je još važnije, u poslednje tri decenije proizvodnja mleka postala je izuzetno ekonomski značajna za farmu, a kao posledica toga, porastao je značaj te proizvodnje i za samog farmera. Kao zaključak — farmeru je preostalo samo jedno mesto na koje može da se uputi — to je štala sa kravama.

Danas supružnici dele brigu o životinjama i o muži na farmama koje se još uvek bave govedarstvom.⁶⁾

6) Broj farmi u Skaunu koje se bave proizvodnjom vezanom sa govedarstvom svake godine opada. Oni koji još uvek gaje krave uglavnom se nalaze u regijama koje nisu pogodne za proizvodnju žita ili sena i kombinuju govedarstvo sa svinjogojstvom.

7. odnos prema radu

Odnos prema radu ovde će biti posmatran kao kulturom uslovljen mehanizam koji, zajedno sa bazičnim potrebama za hranom i odećom, vezuje seosku porodicu za rad. Pažnja će biti posvećena i tome kako je seoska žena u proučavanom vremenu bila rastrzana između posla i brige za ukućane.

U posljednjih dvadeset godina poljoprivreda se u Norveškoj razvila u profesiju sličnu i svim drugim profesijama. Međutim, način života na farmi još uvek reguliše i utiče ne samo na rad već i na privatni život članova domaćinstva. (Højrup, 1983) Poljoprivreda se razlikuje od ostalih životnih modela u modernom društvu po tome što je domaćinstvo još uvek proizvodna jedinica, a ne samo potrošna! Seoska populacija jedina je socijalna grupa u modernoj Norveškoj koja provodi dnevni život u kome se rad i slobodno vreme još uvek čvrsto prepleću. Posao na farmi mora se obaviti, pa čak i kad farmeri pokušaju da skrate broj radnih sati po danu, promenljivi karakter radova sa visoko intenzivnom radnom sezonom leti i mnogo mirnijim zimskim periodom, otežava mogućnost planiranja rada u pravilan broj sati po danu.

Uprkos rastućim potrebama današnjeg vremena za efikasnošću i profitom, žene koje su bile intervjuisane, kao po opštem pravilu tvrde da su zadovoljne seoskim načinom života. One procenjuju da su one i njihovi muževi slobodni da rade kako se njima sviđa. Niko im ne govori što da rade, niti kada da rade. Kao što kažu, oni su »sami svoji gospodari«. S druge strane, nemaju mnogo izbora jer »farma je naš život«. »A rad... jedna stvar je veoma važna, a to je voditi farmu ispravno, održavati je dobro i raditi mnogo! To je najlepše što se može reći o čovjeku na selu. Ja mislim da je to specifično za život na selu. Da je čovjek marljiv i da dobro vodi farmu, da je, da tako kažem, preduzimljiv. Mislim da su druge lične osobine manje važne« (žena rođena 1956).

Ovaj citat iz intervjua sa mladom ženom sa farme ilustruje centralnu karakteristiku mentaliteta seoskog društva, tj. izrazitu važnost pridatu radu, radu koji čini stalan sadržaj života i naglašenu važnost ljudskih vrlina viđenih u marljivosti i preduzimljivosti. (Thorsen, 1986a)

Biti farmer, i muškarac i žena, znači prihvatiti rad kao osnovni uslov života. Za mnoge farmere život je ekvivalentan radu, i obrnuto. To duboko prihvatanje života kao teškog rada treba posmatrati povezano sa ekonomskom strategijom seoske porodice. Cilj u projektovanju budućnosti za mladi bračni par seljaka jeste »usmeren i kreiran savez koji osigurava pristupačnost posedovanju zemlje, njenom unapređenju ili sprečavanju njenog propadanja« (Segalen 1983:13). U toj strategiji u kojoj su očuvanje i unapređenje farme najvažniji, brak i deca instrumenti su koji ispunjavaju projekt budućnosti (Thorsen, 1986 b). Odnos prema radu u seoskom životnom modelu mogu biti smatrani za komponente »ključnog scenarija«. Ključni scenariji kulture »osim što formulišu ispravne ciljeve, ujedno sugerišu korisne akcije za njihovo postizanje (...) drugim rečima (oni su) ključne kulturne strategije« (Ortner 1973:1341). Odnos prema radu u ovom tekstu nazvan »radni mentalitet« — oformljuje deo kognitivne strukture seoske kulture.

Savremena i istorijska feministička istraživanja u Skandinaviji definišu ženski rad kao onaj koji uključuje kako plaćeni rad tako i kućne poslove i brigu o ukućanima. (Gullestad, 1984; Holter, 1984; Thorsen, 1984) Za modernu ženu, najvažnija podela u organizaciji svakodnevnog života jeste ona između plaćenog rada i rada u kući, a ne ona između rada i slobodnog vremena. Konflikt između plaćenog rada i rada u kući, koji mnoge žene danas doživljavaju, dobro je poznat. Do poslednjeg rata, ženski plaćeni poslovi bili su ograničeni uglavnom na rad žena iz radničke klase; kako je zaposlenje postalo uobičajeno i među ženama iz srednje klase, tom konfliktu danas se pridaje veća pažnja. U ovoj debati, često se zaboravlja situacija žene na selu, jer je njihov dvostruki rad teže uočljiv i jer je ukorenjen u drugačijoj ekonomskoj organizaciji.

Seoska žena nosi »institucionalizovan dvostruki rad« (Gaunt, 1983) mada su rad na farmi i rad u domaćinstvu sa brigom o ukućanima isprepleteni zajedno vekovima. Ona stiče svoju profesiju udajom za razliku od ostalih ljudi koji normalno biraju svoju profesiju.⁷⁾

To mora biti jedan od razloga zašto tako mnogo ispitanica sebe definiše kao domaćice, mada priznaju da je posao koje one dnevno obavljaju u mnogim aspektima drugačiji od onog koji obavljaju domaćice u gradu. One se zaista ne uklapaju u oficijelne kategorije profesije.

8. seoska žena u klopci između rada i brige za ukućane

»Imali smo spavaću sobu i ništa više u kući. To je bilo sve, to je bio možda najgori period A... sada kad razmišljam o tome... čak i da nije trajalo duže od pet godina, meni je bilo dugo. (...) I nikad ne znaš da li si uradila dovoljno. Sećam se, bila sam u polju, u žetvi. Sećam se da mi je svekrva donela bebu da je podojim. (...) Udala sam se 1948. u aprilu, i posle toga su se stvari tako brzo dešavale. Sledeće godine u julu, četrnaest meseci kasnije, dobila sam drugo. Bilo je to teško vreme. Na neki način, nije bio vremena da se brinem o sebi ili deci. Čak i kad imaš par sati slobodnih, ipak osećaš da moraš da radiš. U letnjoj sezoni, ja sam radila u polju, a svekrva je kuvala. (...) A deca su ostajala sa njom. Znaš šta mi je bilo najteže? Kada se vratim kući, a deca mi trče u susret, da ih uzmem u naručje. Ali ja sam bivala toliko umorna da bih gotovo pala. A deca su nam prilazila srećna što smo došli kući. To mi je bilo jako teško« (žena rođena 1923).

Ispitivač: »Šta ste radili kad ste imali malu djecu, da li ih je čuvala svekrva dok ste vi u polju ili ste bili oslobođeni dela poljskih radova dok su deca još mala?«

Ispitanica: »Ne, ona je više volela da ne radi van kuće. A ja sam želela da budem na polju, jer sam uvek volela da radim na otvorenom. Najmlađa bi deca ostajala sa njom, ali kad bi poodrasla, vodila sam ih sa sobom u polje. Tako posle svega, čovek ima grižu savesti. (...) Danas žene kažu da ih grize savest jer se zapošljavaju mada imaju malu decu, ali i žene na selu imale su grižu savesti, jer, uvek si strašno zauzeta, malo je vremena da bi neš o deci. Vrlo malo vremena. Tako, sad kad su oni već odrasli, rekla sam im da posle svega imam grižu savesti jer nikad nisam imala vremena da im se u bilo čemu pridružim. Ili je trebalo raditi u štali, ili ... uvek je bilo nešto« (žena rođena 1921).

Ova dva navoda ilustruju već spomenuti konflikt, konflikt koji su iskusile mnoge od intervjuisanih žena.

Uhvaćene su u klopcu između očekivanja seoskog društva da budu marljive radnice i sopstvenih želja da budu brižne majke. Jasna interpretacija onoga što žene same tvrde jeste da je opšti zahtev prema seoskoj ženi da se pridržava ideala rada, i da je taj zahtev tradicionalno jači nego briga za emocionalne potrebe ukućana. Najmanje, prvo prioritelnije je od drugog.

Konflikt može takođe biti posmatran i kao nicanje novih ideja o majčinstvu i kućnim poslovima među seoskim ženama tog perioda, ideja koje su imale košene u idejama i vrednostima dominantne kulture.⁸⁾ U godinama između dva rata postalo je uobičajeno da devojke sa sela pohađaju kurseve domaćinstva i gajenja odojčadi. U elementarnom obrazovanju (u školama), na kursevima i u popularnoj literaturi, devojke su se upoznale sa buržoaskim idealima ženskosti. Ti ideali, međutim, uobličavali su formu polne podele rada, koja je bila u potpunosti nepoznata većini u seoskom društvu sve do šesdesetih godina i kasnije modernizacije u poljoprivredi.

7) Naravno, i njihov je izbor profesije ograničen faktorima kao što su porodična tradicija, ekonomija, socijalna klasa...

8) Za uvod u složeno razmatranje ideoloških promena koncepcije privatnog života, uključujući i majčinstvo i porodičan život vidi: Arzes 1963, Frykman 1981, Frykman and Lötgren 1979, Shorter 1976.

Mada je buržoaski tip žene održavan kao ideal i za seoske žene, ja tvrdim da taj ženski ideal koji pripisuje ženi isključivo brigu za upravljanje kućnim porodičnim životom, nikada nije ostvario proboj u seosku kulturu. Dnevna potreba za radom na farmi i »radni mentalitet« bili su efektna prepreka idealu koji ženi pripisuje rafiniranost i nežnost. Kao i u francuskoj seoskoj kulturi (Martine Segalen, 1983:17), ideal žene među norveškim seljacima podrazumevao je marljivu ženu, fizički snažnu i zdravu.

Bio je to period smene ideja, i mnoge majke bile su rastrzane između lojalnosti farmi i emocionalne brige o deci, jer u tradicionalnom seoskom životu, materijalnoj strukturi podele rada u okviru porodice, žene nisu objektivno imale mogućnosti da uvedu »sentimentalnu praksu«.⁹⁾

Nova tehnologija kao mehanička muzilica i kućna tehnologija šezdesetih, uštedele su vreme koje se sad moglo koristiti za brigu o porodici. Posle šezdesetih, međutim, mi se suočavamo sa trećim idealom žene koji se mora razumeti pre u svetlu posleratne društvene edukacije nego u terminima buržoaskog ideala žene osamnaestog veka.

Prevela s engleskoga:
Dubravka Žarkov

literatura

- Ariès, Philippe: *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*. Paris 1960.
- Avdem, Anna J.: »...gjort ka gjerast skulle. Om arbeid og levekår for kvinner på Lesja 1910 — 1930.« Oslo 1984.
- Berggreen, Brit: »The Female Peasant and the Male Peasant. Division of Labour in Traditional Norway.« *Ethnologia Scandinavica* 1984, p. 66-78.
- Blom, Ida: »Mentalitetshistorie og kvinnehistorie.« In: »Kvinder — Mentalitet — Arbejde.« Århus 1986. Submitted.
- Frykman, Jonas: »Pure and rational. The Hygienic Vision: A Study of Cultural Transformation in the 1930's. The New Man.« *Ethnologia Scandinavica* 1981, p. 36 — 63.
- Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar: »Den kultiverade människan.« Lund 1979.
- Gaunt, David: »Familjeliv i Norden.« Malmö 1983.
- Gullestad, Marianne. »Kitchen Table Society.« Oslo 1984.
- Hausen, Karin: »Family and Role-Division: The Polarisation of Sexual Stereotypes in the Nineteenth Century — an Aspect of the Dissociation of Work and Family Life.« In: Evans & Lee (ed): »The German Family.« London 1981.
- Holter, Harriet (ed): »Pathriarchy in a Welfare Society.« Oslo 1984.
- Højrup, Thomas: »The Concept of Life-Mode. A Form-Specifying Mode of Analysis Applied to Contemporary Western Europe.« *Ethnologia Scandinavica* 1983, p. 15-51
- Le Goff, Jacques & Nora, Pierre: »Constructing the past.« London 1985.
- Ortner, Sherry B.: »On Key Symbols.« *American Anthropologist* 1973, p. 1338-1346.
- Rosenbeck, Bente: »Køn og klasse set i relation til mentalitetsforandringer.« In: »Kvinder — Mentalitet — Arbejde.« Århus 1986. Submitted.
- Segalen, Martine: »Love and Power in the Peasant Family.« Chicago 1983.
- Thorsen, Liv Emma: »Arbeidsbegrepet relatert til kvinnehistoriske studier.« *Dugnad* 3/4 — 1984, vol.10.
- Thorsen, Liv Emma: »Arbeidssom og driftig. Kjønnsarbeidsdeling og jentesosialisering i jordbruksmiljø.« (1986 a) In: »Kvinder — Mentalitet — Arbejde.« Århus 1986. Submitted.
- Thorsen, Liv Emma: »Love me tender, love me sweet? Om kjaerlighetens betingelser i bondesamfunnet.« (1986 b) *Dugnad* 2-1986, vol.12. Submitted.

9) Sentimentalno ovde znači isto što i kod Shortera (1976).